

Föräldraföreningen Talknutens yttrande till betänkandet ”Hjälpmedel – ökad tillgänglighet och valfrihet”, SOU 2011:77

Sammanfattning

Föräldraföreningen Talknuten arbetar för att barn och unga med språkstörning och deras föräldrar ska få rätt stöd i samhället. Vanliga konsekvenser vid språkstörning är långsam språkutveckling, svårt att lära sig nya ord, svårförståelig, även för närstående, begränsad språkanvändning och nedsatt språkförståelse. Språkstörning kan förekomma med andra funktionsnedsättningar, men definieras av att det är barnets mest framträdande funktionsnedsättning. Studier visar att 2 - 5% av barnen i en åldersgrupp har språkstörning av olika svårighetsgrad och cirka hälften av dessa har klart ökad risk för läs- och skrivsvårigheter. Eftersom kommunikation är förutsättning för barnets utveckling och lärande så kan tillgången till bra hjälpmedel påverka barnens framtid.

Ett barn eller en ungdom med språkstörning har behov av olika hjälpmedel till exempel kommunikationshjälpmedel för att kompensera för aktivitetsbegränsningar och hjälpmedel för att underlätta läsning och i möjligaste mån förebygga läs- och skrivsvårigheter. Det kan också behövas kognitivt stöd, exempelvis tidshjälpmedel samt hjälpmedel som stöd för planering och minne. Läs- och skrivhjälpmedel kan även utgöra kommunikationsstöd för barn och unga med språkstörning. Det kan också finnas behov av sådant som påverkar ljudmiljön exempelvis hörselkåpor och ljud- och hörsel förstärkning som exempelvis audiodon och olika hjälpmedel för ljud- och hörsel förstärkning.

Föräldraföreningen Talknuten ser i huvudsak positivt på förslaget med Fritt Val av hjälpmedel och att det kan leda till ökad delaktighet och valfrihet. Men det **under förutsättning** att det kopplas till kompetensutveckling och informationsinsatser för hjälpmedelscentraler och förskrivare så att det inte blir föräldrar som får ta det största ansvaret. Idag finns en orättvisa mellan de barn som har föräldrar som kan driva på för bra hjälpmedel och de vars föräldrar som inte kan och som eventuellt själva har samma funktionsnedsättning som sina barn. Kvalificerat stöd med information kring hjälpmedel till hem, men också skola ökar likvärdigheten mellan barn med olika levnadsvillkor.

Talknuten vill understryka vikten av kompetens och möjlighet till fortlöpande kompetensutveckling hos förskrivare både gällande funktionsnedsättningen språkstörning och om de hjälpmedel som finns på marknaden. Förskrivarna måste få **faktisk möjlighet** att ha kunskaper om hjälpmedlen och hur man introducerar och tränar dem med barnet och familjen.

Utredaren konstaterar att ansvaret för att tillhandahålla hjälpmedel varierar över landet. Landstingen har egna regelverk och policyer samt ett eget upphandlat sortiment. Talknuten föreslår en utredning som klartlägger den geografiska tillgängligheten av hjälpmedel. Förslag bör ges om hur en enhetlig bedömning över landet ska uppnås. Det bör inte finnas godtyckliga inslag i hjälpmedelsförskrivningen.

Ökad valfrihet och delaktighet

Utredarens utgångspunkter har bland annat varit att alla inte kan välja men alla kan vara delaktiga och att det måste finnas bra alternativ för dem som inte vill välja. Utredaren föreslår ett tillägg i hälso- och sjukvårdslagen att den enskilde ska få information om vilka hjälpmedel som finns att tillgå och möjlighet att påverka vilket hjälpmedel som han eller hon får tillgång till.

Talknuten anser att en ökad valfrihet inom sortimentet är positiv för alla som har behov av hjälpmedel, inklusive barn och unga med språkstörning. Det är positivt under förutsättning att förskrivarna har kunskap om den enskilda individens behov och om de hjälpmedel som finns att tillgå. Utvecklingen av tekniska hjälpmedel går mycket snabbt och det är oerhört viktigt att förskrivarna har möjlighet att utveckla sin kompetens i takt med att nya produkter utvecklas.

Hjälpmedelsinstitutet föreslås få i uppdrag att kartlägga vilka konsumentprodukter som idag används som ett alternativ till hjälpmedel och ett projekt föreslås för att försöka öka tillgången till och användningen av konsumentprodukter inom hela hjälpmedelsområdet. Ett valfrihetssystem för hjälpmedel kan vara ett sätt att utöka utbudet och tillgången till produkter som kan möta behoven hos personer med kognitiva funktionsnedsättningar. Talknuten ser positivt på en utökad valfrihet om det kommer att innebära ett större och bredare utbud och möjlighet att välja något som inte räknas som ett traditionellt hjälpmedel idag. Det krävs en vidare syn på hjälpmedel för personer med medfödd språkstörning. Smarta mobiltelefoner och surfplattor med olika program kan fungera utmärkt som ett bra hjälpmedel för barn och unga med språkstörning. Ett hjälpmedel med liknande men enklare funktion, till exempel Handifon, kanske inte ens kommer till användning om det upplevs som utpekande. För barn och unga är det extra viktigt att inte skilja ut sig från kamraterna och förstärka känslan av att stå utanför.

Information är A och O

Utredaren pekar på att informationen är en förutsättning för delaktighet och valfrihet. Hjälpmedelsinstitutet föreslås få i uppdrag att genomföra en informationsinsats om den enskildes inflytande vid förskrivning och val av hjälpmedel. Det behövs en stor informationsinsats till förskrivare men även till barn/unga och deras närstående, dels om vad valfriheten innebär och dels information om vilka hjälpmedel som finns och vad som kan passa för just det enskilda barnet. Det föreslås att en handbok för Fritt Val ska tas fram. Talknuten vill framhålla att det är viktigt att det också finns råd till barn och unga och till föräldrar.

Talknuten vill poängtera att det är viktigt med kompetensutveckling och informationsinsatser för hjälpmedelscentraler och förskrivare så att det inte blir föräldrar som får ta det största ansvaret för implementering av hjälpmedel. Det finns i många fall genetisk bakgrund till en medfödd språkstörning, vilket innebär att även föräldrarna till ett barn eller en ungdom med språkstörning kan ha problem. Det är mycket bra till exempel om det finns logopederna på hjälpmedelscentralerna eftersom de har förståelse för dessa barns hjälpmedelsbehov.

Förutom att stöd måste ges vid val och köp av hjälpmedel så måste det finnas utbildning och träning i användandet och uppföljning. En fungerande vardag för barnet förutsätter en helhetssyn på hur hjälpmedel kan användas på ett effektivt sätt. Därför är det värdefullt att såväl föräldrar som personal i skolverksamhet får samma information, så att man på bästa sätt kan bidra med stöd i olika språkligt krävande situationer. En tillgänglig information innebär att den ska vara lättläst och begriplig. Bruksanvisningar måste innehålla enkla instruktioner med den väsentligaste informationen och gärna med bildstöd.

Förskrivarna måste få **faktisk möjlighet** att ha kunskaper om hjälpmedlen och hur man introducerar/tränar dem med barnet och familjen. Talknuten konstaterar att idag finns redan en orättvisa mellan de barn som har föräldrar som kan driva på för bra hjälpmedel och de vars föräldrar som inte kan och eventuellt själva också har samma funktionsnedsättning. Utan mycket god tillgänglig information kommer orättvisan bli än större.

Olika över landet

Landsting och kommuner avgör om användare ska erbjudas valfrihet och på vilket sätt. Det innebär att beroende på var en person med funktionsnedsättning är bosatt så kan utbudet och tillgång till hjälpmedel se olika ut. Ett kommunikationshjälpmedel som förskrivs i ett landsting kanske inte finns alls att tillgå i ett annat. Talknuten föreslår en översyn av dessa ojämlikheter och att ett förslag tas fram om hur ett jämlikare system ska kunna se ut.

Farhågor

Huvudinvändning vid försöksverksamheten med Fritt Val har varit att ett för stort ansvar och kostnader lämpas över på hjälpmedelsanvändarna eftersom många blivit tvungna att lägga till pengar inom Fritt Val. Det finns en oro att Fritt Val och Personlig budget är ett steg mot en mer ojämlik hjälpmedelsförsörjning; att de resursstarka får bättre hjälpmedel och att de som saknar pengar eller förmåga att finna sin väg på den fria marknaden får hålla tillgodo med ett sämre sortiment än det som finns idag. En farhåga är att den enskilde erbjuds lägsta möjliga nivå och att extrafunktioner medför extra kostnader. Konsekvensen får inte bli att alltför mycket ansvar för finansiering och underhåll läggs på användaren. Talknuten vill framhålla att det är viktigt att ansvaret inte får läggas på föräldrar. För barnen är kunniga förskrivare avgörande. Tillgången till relevant hjälpmedel får inte vara beroende av familjens ekonomi samt möjlighet att ta till sig information.

Hjälpmedelsinstitutet har i en tidigare utredning fastslagit att ett personligt hjälpmedel i skolan är landstingets ansvar och ett pedagogiskt hjälpmedel i skolan är kommunens ansvar. Vad händer när barnet byter skola? Om hjälpmedlet ägs av skolan får barnet inte ta med sig hjälpmedlet då? Det får inte drabba barnet på grund av ägandefrågor av hjälpmedlet. Enligt Talknuten är tillgång på hjälpmedel i skolan avgörande för barn och unga med språkstörning och ger en grund för framtida yrkesarbete. Det handlar om att förebygga svårigheter med stöd av bland annat läs- och skrivhjälpmedel.

Att införa en personlig hjälpmedelsbudget anser Talknuten inte vara aktuellt för barn med medfödd språkstörning. Alla åtgärder måste ske i samråd med kunnig förskrivare. Barn och unga behöver växla hjälpmedel under sin utveckling och därför är inte eget ägande så aktuellt. Det viktiga är att det ingår support och service. Barn och unga med språkstörning utan andra funktionsnedsättningar tillhör sällan habiliteringar. Därför måste förskrivaren se till att support och service på det förskrivna hjälpmedlet ingår.

Bakgrund

Afasiförbundets Föräldraföreningen Talknuten

Talknuten har sedan början av 1990-talet arbetat för barn och unga med språkstörning och deras föräldrar. Syftet med Talknuten är dels att sprida kunskap om barn och unga med språkstörning, dels att ge stöd till föräldrar runt om i landet. Det finns ett stort behov av att sprida kunskap till personalgrupper och beslutsfattare om målgruppen, för att barn, unga och föräldrar ska få rätt stöd i samhället. Genom påverkans- och informationsarbete vill vi uppmärksamma målgruppen, så att levnadsvillkoren för barn och familjer förbättras.

Om språkstörning (uppgifter hämtade från www.spsm.se)

Vid tal- och språkstörning är barnets eller elevens språkförmåga påtagligt nedsatt jämfört med andra jämnåriga. Språkstörningen kan kvarstå under skolåren och ända upp i vuxen ålder. Det är en funktionsnedsättning som kan se olika ut för olika barn. En språkstörning kan omfatta fyra områden:

- språkljud och hur de kombineras, talets rytm och språkmelodi – fonologi
- ordböjning och satsbyggnad – grammatik
- ords betydelse och ordanvändning – semantik
- situationsanpassad språkanvändning – pragmatik.

Vanliga konsekvenser vid språkstörning är: långsam språkutveckling, svårt att lära sig nya ord, svårförståelig, till och med för närstående, begränsad språkanvändning och nedsatt språkförståelse.

Språkstörning kan förekomma med andra funktionsnedsättningar, men definieras av att det är barnets mest framträdande funktionsnedsättning. Tillräckligt språkligt arbetsminne, det vill säga förmåga att i stunden behålla och bearbeta den information man hör, är en kritisk faktor för språkinläring. Vid flerspråkighet uppträder en språkstörning i alla språken.

Det är viktigt att alltid beakta behovet av anpassningar i skolan för elever med grav språkstörning. Det gäller metoder, materiel, lokaler, gruppstorlek, Alternativ och Kompletterande Kommunikation (AKK), och tekniska hjälpmedel.

Talknuten anser att man måste ha en helhetssyn när det gäller tillgång till hjälpmedel. Ett väl fungerande individuellt utprovat och anpassat hjälpmedel kan vara avgörande för att hela tillvaron ska fungera.

För barn och unga med språkstörning handlar det om kommunikationshjälpmedel av olika slag, samtalshjälpmedel, hjälpmedel för att läsa och skriva. En del kan behöva hjälpmedel för kognitivt stöd, exempelvis tids-, planerings- och minnesstöd.

Stockholm den 23 april 2012

För Föräldraföreningen Talknuten

Eva Solberg
Ordförande för Föräldraföreningen Talknuten

Afasiförbundet i Sverige
Kampementsgatan 14
115 38 Stockholm
talknuten@afasi.se, 08-545 663 60
www.afasi.se rubrik Talknuten